

Göran Karlsson 60-vuotias

Kun 16-vuotias Göran Johannes Karlsson pääsi keväällä 1934 ylioppilaaksi Turun ruotsalaisesta lyseosta, hänen ylioppilastodistuksessaan oli laudatur kaikissa muissa aineissa paitsi suomessa. Silloin hän uskoi alkavansa opiskella lääkäriksi. Mutta kesän aikana muuttui mieli, jota suomen kielen cum laude -arvosana kaisen lisäksi kaiveli. Seuraavana keväänä hän oli jo vankasti kiinni kielissä, taka-

naan neljä pro exercitiota Åbo Akademiasta ja vuoden opinnot suomen kielessä ja sen sukukielissä Paavo Ravilan johdolla Turun yliopistossa. Umpiruotsalaisesta ympäristöstä Paraisten Muddaisista tullut sankarimme osasi suomea sen, minkä oli koulussa oppinut. Senaikaiset Svenska lyceumin pojat eivät juuri ruotsistaan poikenneet, ja niin Göran Karlssoninkin puhesuomen totinen harjoitus alkoi vasta ensimmäisenä yliopistovuonna »syn-typeräisten» tovereiden seurassa, aluksi kovin kangerrellen.

Vuosisikymmenen loppu kului opiske- luun ja sen ohessa suomen, saksan, luon- nonhistorian ja maantiedon vikariointiin oppikouluissa, ja talvisodan aikana helmi- kuussa 1940 loppupenttiä vaille maisteri kutsuttiin asevelvolliseksi. Keväinen luku- loma 1943 tuotti kandidaatin paperit, joissa pääaineena oli suomen kieli ja sen sukukielet ja sivuaineina germaaninen filologia, suomalainen ja vertaileva kan- sanrunoudentutkimus ja filosofia. Kun hän sittemmin tarvitsi toisen laudaturin tohtoroitumista varten, hän ei lähtenyt- kään korottamaan cum laudeaan, niin kuin useimmat tekevät, vaan luki Åbo Akademiassa pohjoismaisen filologian lau- daturin (1956).

Kun sota syksyllä 1944 päättyi, Karls- son kiirehti reilusti myöhästyneenä ruot- salaiseen normaaliyhteiseen auskultoimaan. Kevätlukukaudella 1945 hän opetti aus- kultointinsa ohessa iltakursseilla suomea ja saksaa kotitutetuille sotilaille. Saman vuoden syksystä hän alkoi hoitaa Åbo

Akademin kauppakorkeakoulun suomen lehtoraattia ensin vt:nä ja vuodesta 1952 lähtien vakinaisena. Virkaa varten tarvittavaa kaupallista kokemusta hän hankki kesäloman ajan 1947 ulkomaankirjeenvaihtajana Huhtamäki-yhtymässä. Lehtoraatin hoidon ohella hän opetti suomea Akademin humanistisessa tiedekunnassa v. 1945—48, samoin parilla ylimmällä luokalla ruotsalaisessa yhteiskoulussa v. 1948—53 ja Turun kauppaopiston ruotsinkielisellä osastolla v. 1948—52.

Saatuana vakinaisen viran v. 1952 ja jätettyään ylimääräiset opetustuntinsa Göran Karlsson saattoi paneutua tieteelliseen tutkimustyöhön, jonka pääkohteena oli suomen numerusjärjestelmän syntaksi. Aihe oli sama, josta Karlsson oli opiskeluaikanaan kirjoittanut pro gradu -tutkielman niin hyvin, että Ravila jo silloin ehdotti sen laajentamista väitöskirjaksi. Materiaalia kertyi sitten toisenkin väitöskirjan verran, ja niin siitä oli pakko rajata aihe »Suomen kielen *nukuksissa* ja *hereillä* -tyyppiset paikallissija-adverbit. Vartaloltaan *-ksi-* (~ *-kse-*) ja *-ei-* ~ *-ee-* -loppuisia paikallissija-adverbeja koskeva tutkimuskoev». Rajaaminen merkitsi samalla problematiikan syventämistä ja laajentamista syntaktisten kysymysten lisäksi semantiikkaan, erityisesti monikollisuuden loogisiin syihin, sekä morfologiaan. Karlssonin tarkoitus oli väitellä Turun yliopistossa, jossa hän osallistui prof. Osmo Ikolan lisen-siaattiseminaariin. Turussa olisi kuitenkin vaadittu laajempi aineisto hyvää arvosanaa varten, ja niin tutkimus lopulta tarkastettiin Helsingin yliopistossa. Historiallis-kielitetieteellisen osaston kokouksessa 22. maaliskuuta 1957 hyväksyttiin ensin Karlssonin lisen-siaatintutkiminto ja samalla heti perään väitöskirja astetta alemmalla arvosanalla.

Vuonna 1958 Göran Karlsson nimitettiin dosentiksi Åbo Akademiin ja vuonna 1963 Helsingin ruotsalaiseen kauppakorkeakouluun. Syyslukukauden 1961 hän oli pohjoismaisen stipendin turvin suomen kielen dosenttina Tukholman yliopistossa.

Vuorineuvos ja rouva Anders Kramer olivat lahjoittaneet vuonna 1942 Åbo Akademin säätiölle rahaston suomen kielen ja kirjallisuuden professuurin perustamista varten. Lahjoituskirjeeseen sisältyi ehto, jonka mukaan ordinariuksen tulee olla »lämplig och i alla hänseenden kompetent person tillhörande vår svensk stam» tai, tällaisen puutteessa, vastaava ruotsalainen, norjalainen tai tanskalainen. Virka perustettiin syksyllä 1958 ja tuore dosentti Karlsson määrättiin hoitamaan sitä rahastosta silloin liikenevällä vajaalla palkalla. Kun hänen lisäksi tuli antaa ylimääräistä opetusta ja hoitaa lehtoraattinsa kauppakorkeakoulussa, tieteelliseen työhön ei ollut kehattavia mahdollisuuksia. Professuurin hoito normaalistettiin vasta Karlssonin uhattua lähteä talosta.

Aineistoa oli vielä jäljellä numerusky-symysten varastossa, ja kauppakorkeakoulun inspiroima liikesanaston historia pyöri mielessä. Tästä numerusten ohella Karlssonin toisesta pääaiheesta kehkeytyi muutama artikkeli sekä v. 1964 itsenäinen teos *Äldre genuina ord och låncelement i nufinsk penning- bank- betalnings- och kreditterminologi*. Kun Sally ja Anders Kramerin suomen kielen ja kirjallisuuden professuuri vuonna 1964 lopulta täytettiin vakinaisesti, Karlsson oli syntyperänsä ja tieteellisen pätevyytensä ansiosta ainoa mahdollinen nimitettävä. Näin hänet kutsuttiin virkaan, jonka ympärille syntynyttä laitosta hän on johtanut ja kehittänyt, usein kovinkin ottein viroista ja määrärahoista taistellen.

Juurikaan liioittelematta voi sanoa Göran Karlssonille olevan etua siitä, ettei hänen äidinkielenensä ole suomi vaan että hän on joutunut opettelemaan kielen normit paljolti sääntö säännöltä. Suomen normatiivisissa kieliopeissa on useita auktoriteetin keveällä kädellä kirjoitettuja sääntöjä, joissa kategorisesti hyväksytään yksi ilmausrakenne ja kielletään toinen tai vaietaan toisen olemassaolosta. Äidinkieltään suomalainen liuku helposti tällaisten normien yli, mutta ulkopuolinen tarkkailija pysähtyy niihin herkem-

min. Tällaiseen pysähtymiseen perustuvat useat Karlssonin pienoistutkimukset. Setälä ja muut ovat sanoneet yksikköä käytettävän »pareittain olevien ruumiinellisten nimistä, kun on puhe niiden puki-mista». Karlsson osoittaa artikkelissaan Parillisia esineitä ilmaisevien sanojen numerussyntaksi (Niilo Ikola, juhla-kirja 25. 9. 1958), että sääntö sopiikin vain yhdenlaiseen *käsi-* ja *jalka-*sanan adverbiseen käyttöön, jonka rinnalla esiintyy aivan hyväksyttävää monikkoa, joskus jopa ainoana mahdollisena numeruksena. Tässä niin kuin useimmissa muissakin tutkimuksissaan — väitöskirjaa myöten — Karlsson tukeutuu laajaan uudesta ja vanhasta kirjakelestä ja kansanmurteista poimimaansa aineistoon, jota hän vielä vertaa lähisukukielten ja germaanistenkin kielten vastaaviin ilmiöihin.

Kun Penttilä puhuu kielioipissaan epämääräisyyden monikosta, Karlsson on tästä kentästä rajannut ja erilaisia vivah-teita myöten analysoinut alueen artikke-liinsa Suomen kielen monikko likimää-räisyyden ilmaisekeinona (Verba docent, 1959). Kun kieliopeissa yleensä sanotaan, että monikollisella predikaatilla osoite-taan subjektina olevan lukusanan defi-niittisyyttä, Karlsson kirjoittaa vuoden 1959 Virittäjässä (Suomen kielen predi-kaatin numeruksesta lukusanan ollessa subjektina), että tällaisissa tapauksissa esiintyy yksikköpredikaattia paitsi lehdis-tössä myös »kaikkein etevimmillä ja arvo-valtaisimmilla kielenkäyttäjillä». Hän on osunut asian ytimeen sanoessaan verbin monikkomuotoisuuden olevan vain yksi tapa ilmaista numeraalisubjektin definiit-tisyys. Monikkoa ei tarvita, jos definiitti-syys on ilmaistu muuten, joko leksikaali-sin tai syntaktisin keinoin, esim. numeraa-lin ja siihen liittyvän substantiivin sana-järjestystä vaihtamalla. Karlsson tulee tässä operoineeksi tunnusmerkkisyyden käsitteellä, vaikkei hän tätä termiä käytäkään.

Numeruskongruenssin spesieksistä riip-puvuuteen Karlsson oli kiinnittänyt huo-miotaan jo aikaisemminkin eräissä osissa

artikkeliaan Havaintoja monikon käytöstä kolmessa suomen kielen nominiryhmässä (Virittäjä 1957), ja tavallaan samankal-taisen asetelman jatkona oli 50-luvun lo-pussa ja 60-luvun alussa vilkkaasti käy-tyyn eksistentiaalilauseita koskevaan kes-kusteluun osallistunut artikkeli Über den Numerus des finnischen Prädikats in Existentialsätzen mit pluralischem No-minativsubjekt (SUST 125, 1962). Samaan keskusteluun Karlsson kirjoitti vielä artikkelin Suomen kielen subjekti- ja predi-kaattikysymyksiä (Virittäjä 1963). Tämä artikkeli on varsin ansiokas nimenomaan partitiivisubjektin edellytysten määrittä-misen ja määrittelyn kannalta: ei ole syytä puhua predikaatilla ilmaistun toi-minnan epäaktiivisuudesta vaan siihen sisältyvästä olemisaineksesta eikä predi-kaatin leksikaalisesta intransitiivisuudesta vaan objektittomasta käytöstä (esim. »Suomalaisia opiskeli Pariisissa»). Samasa yhteydessä hän puuttuu siihen seik-kaan, että jonkin syntaktisen rakenteen kielenvastaisuutta perustellaan asiasisäl-löltään oudoilla esimerkeillä. Vitsiksi asti siteeratusta lauseesta »Tyttöjä hymyilee viidakossa» hän sanoo: »Se että viidakko ei ole mikään aivan itsestään selvä hy-myilemispaikka tekee osaltaan tämän lau-seen vielä oudommaksi.»

Näissä artikkeleissa Karlsson osittain siirtyi kongruenssikysymyksestä toiseen häntä jo aikaisemminkin askarruttaneeseen problemiin: milloin käytetään parti-tiivisiä ja milloin nominatiivisia tai akkusatiivisia? Tätä hän oli käsitellyt jo v. 1957 Åbo Akademin actassa Objektets kasus i nufinskt normalspråk i nekande eller därmed jämförbar sats. Objektin sijamuotoon hän on palannut myöhemminkin, kun on huomannut kieliooppien tarjoavan vaillinaisia sääntöjä, ensin artikkelissaan Finiittiverbittömän I tai III infinitiivin akkusatiiviohjekti (Acta Universitatis Tamperensis A:26, 1969) ja viimeksi tänä vuonna kielitieteen päivillä Helsingissä esitelmässään Suomen objektin partitiivi- ja akkusatiiviedellytysten hierarkia. Tässä esitelmässään hän tuo partitiiviohjektin

edellytysten joukkoon ennen huomaamatomana seikkana sanajärjestyksen.

Kongruenssikysymystä Karlsson on edellä mainittujen artikkelien lisäksi käsitellyt vielä seuraavissa yhteyksissä: Eräitä tilastollisia tietoja subjektin ja predikaatin numeruskongruenssista suomen murteissa (Sananjalka 1966), Eräs suomen inkongruenssi-ilmiö (SUST 145, 1968; artikkeli käsittelee adjektiivisen predikaativin ja attribuutin inkongruenssia monikollisen pääsanan yhteydessä), Kardiinaalilukusanaa edeltävän attribuutin numeruksesta (Sananjalka 1971).

Göran Karlsson on ns. perinteisen kielioopin miehiä. Varsinaisiin teoreettisissa mielessä metodologisiin kysymyksiin hän ei juuri ole puuttunut, mutta joihinkin metodisiin käytännön seikkoihin hän on kuitenkin ottanut kantaa. Tällaisia kannanottoja ovat supistumaverbien morfologiaa käsittelevä osa artikkelissa Pari huomiota suomen muoto-opin alalta (Sananjalka 1960) ja oppihistoriallinen Akkusatiivi suomen kielioopin terminä (Virittäjä 1966). Nämäkin kannanotot palvelevat Karlssonin useimpien artikkelien tavoin ensisijaisesti selkeän ja adekvaatin kielio pillisen esityksen hahmottamista.

Vaikka Karlssonin tutkimusten painopiste on nimenomaan nykysuomessa, hänen tutkijanasteikkonsa ei ole silti suppea.

Muoto-opin, leksikologian ja erityisesti syntaksin perusasetelmista hän on kehittänyt lisäksi semanttisia ja tyyliopillisia oivalluksia ja tarkkaillut kielen ilmaistalouden keinoja. Hän on ollut merkittäväällä tavalla rakentamassa nykysuomen kielio pin kokonaisuutta. Lisäksi hän on siinä sivussa ja sanastotutkimuksillaan pääasiallisestikin selvittänyt kirjasuomen historiaa, ja taustaa valaisevat ekskursiot murteiden syntaksiin ovat arvokkaita lisää suhteellisen vähän tutkittuun suomen osaluueeseen. Fennistiikan pääkohteista vain murteiden äännehistoriaan ja muinaisiin kielimuotoihin ulottuvaan etymologiointiin hän ei ole viitsinyt paneutua.

Unohtaa ei sovi Karlssonin oppikirjatuotantoa eikä kielitieteellisiä arvosteluja. Hänen ensimmäinen kirjallinen tuotteen sa olikin Nykysuomen sanakirjan 1. osan arvostelu Finsk Tidskriftissä v. 1952. Leksikografiasta on tullut hänelle varsin keskeinen ala. SKS on nimittäin parhailaan teettämässä hänen johdolla laaja ja kaksiosaista ruotsalais-suomalaista sanakirjaa, jonka valmistumista tässä odotellaan.

Kun professori Göran Karlsson täyttää tämän vuoden heinäkuun 12. päivänä 60 vuotta, Virittäjä yhtyy hänen onnitte lijoidensa joukkoon.

Mauno Koski